

גליון 103 נושא "סעודות שבת" ח"א

טעם אחר: לפי שאין ניכר שסעודה היא לצורך שבת ויו"ט לפי שסעודה היא דבר שנוהג בכל יום וחז"ל קבעו ברכה רק על דבר שניכר על פי מעשיו שעושה זאת מתוך מצווה (ע"פ ערוך השולחן ח"מ).

מאכלי שבת

ר' יהודה אומר כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו שנאמר (תהילים לו ד) "והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך" עונג זה אינו יודע מהו כשהוא אומר (ישעיהו נה יג) "וקראת לשבת עונג" הוי אומר זה עונג שבת" (שבת קיה, ב).

מאכלי שבת: מצוה לענג את השבת בפירות ומגדנות ומיני ריח (שו"ע רצ א), ובכל דבר שהוא לו לעונג (היי אדם רמ"א רצ א), **והטעם:** גם משום עונג שבת (ולא רק משום השלמת מאה ברכות) (ערוה"ש שם)

אמירת "לכבוד שבת קודש" בעת האכילה

יש הנוהגים: לומר בעת האכילה "לכבוד שבת קודש" (עיין יסוד ושורש העבודה מג"א רג, סידור יעב"ץ סדר סעודת הלילה ה).

סמך לדבר: מהמדרש (פנים אחרות אסתר א) שהמן הלשין על ישראל שאוכלים ושותים ואומרים "עונג שבת ועונג יו"ט" (ליקוטי מהרי"ח סעודת ליל שבת).

יש שאין אומרים כן, והטעם: דאיך יאמרו כן והרי הקב"ה יודע האמת שאוכלים כדי למלאות תאות נפשם כי רעבה ולכן יאמר "הריני רוצה לקיים מצות הבורא וקראת לשבת עונג" (שולחן סהור).

"אמר לו קיסר רבי יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף אמר לו תבלין אחד יש נו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף אמר לו תן לנו הימנו אמר לו כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו" (שבת קיט, א).

חיוב אכילת שלוש סעודות שבת

סעודת שבת רמוז בהתורה ולומדים זאת ממה שכתוב בפסוק אחד שלוש פעמים "היום" כתיב (שמות טז כא) "ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאו בשדה" (שבת קיה, א).

מעלת אכילת ג' סעודות (סור רצא א, ב"י שם ב).

כל המקיים ג' סעודות שבת ניצול מג' פורעניות, מחבלו של משיח מדינא של גיהנום, וממלחמת גוג ומגוג.

ביאור הענין ג' תפילות הם [בשבת] כנגד ג' שבתות [בראשית, שבת שניתנה תורה, שבת שלעתיד לבוא] ועל דרך זה ג' סעודות שלומדים זאת מהפסוק לענין שבת שכתוב בה ג' פעמים היום וכן בג' דברים אלו נאמר יום.

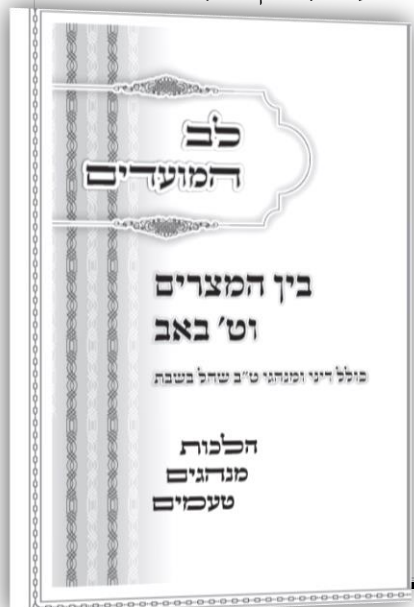
סעודת ליל שבת כנגד שבת בראשית, וכנגדו ניצל מחבלי משיח, שנמשל לחבלי לידה ועל ידי האמונה שהקב"ה עשה את השמים והארץ והולידה והצמיחה בלי חלבי לידה ודברר ה' שמים נעשו והכניס את אדם הראשון לסעודת ליל שבת זכות הזאת מצילה מחבלי משיח.

סעודת שחרית כנגד שבת שניתנה תורה, וכנגדו ניצל מדינה של גיהנום, לפי שלא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לשמח את לבבם לעסוק בתורה (ירושלמי שבת פרק טו הלכה ג) ובזכות זה ניצול מדינה של גיהנום שאין אש הגיהנום שולט בלומדי תורה.

סעודתה שלישית כנגד שבת שלעתיד לבוא, וכנגדו ניצל ממלחמת גוג ומגוג, דאותם שבע שנים של גוג הן פרמגמיא של צדיקים לעתיד לבוא (ויק"ר פרק יא ס' ב ב"י רצא ב).

הטעם שאין מברכים ברכה על מצות אכילת שלושת הסעודות

לפי שיש פעמים שאין אדם אוכל ג' סעודות כמו שמצאנו לגבי סעודה שלישית אם הוא שבע או שהוא רגיל לאכול רק סעודה אחת ביום, ולכן לא ניתן לתקן ברכה שאינה שווה לכל (אוי"ז ברכת המוציא קמ).

יש שישבו הטענה אף שאוכל למלאות כרסו באכילה ושתיה משום שריבוי האכילה לכבוד שבת גם זה דבר יקר בעיני ה' (עיין מנחת שבת סימן עב ס"ק כח).

ניתן להשיג בבתי הכנסת ובבית המחבר ראב"ד 5
0527668608

להכין ברוח

יש הנוהגים: להכין מאכלי שבת ברווח יותר מהצורך ואע"פ שאינו אוכל אלא מעט יכין הרבה, **והטעם:** לכבוד שבת קודש (מג"א רמ"ב בשם האגודה).

אכילה בכלים חשופים

יש אומרים: שמשום עונג שבת יש לאכול בכלים חשופים ונאים יותר משל חול דודאי לא היה משתמש לאורח חשוב בכלים פחותים, ואולם אם קשה להשתמש בכלים חשופים מותר להשתמש בכלים פחותים ולכתחילה יהדר שיהיו כלים נאים (שו"ת אבן ישראל ה"ט סימן ל, הוט השני שבת ה"א דף מג).

ברכת הילדים בליל שבת קודש

יש הנוהגים: לברך את הילדים בערב שבת (סידור יעב"ץ ליל שבת ז).

והטעם: לפי שבשבת אין שמן שיקטרג על הברכות, **טעם אחר:** לפי שבשבת הוא הזמן שהשפע יורד (יעב"ץ שם), **טעם אחר:** לפי שלפעמים האב מקלל את בניו מחמת הכעס ולכן מקדימים לברכם ומשברכם לא חל הקללה (ספר מעבר יבק בשפתי רננות פ' מג, ובספר החיים לא של מהר"ל).

טעם אחר: לפי שהמברך הוא הממשיך את הברכה ובהיותו בשמחה יהיה יותר מוכן להמשיך השפע כי הנבואה שורה אלא מתוך שמחה (יוסף אומ"ץ ס' עמ).

טעם אחר: לפי שבימות החול טרודים וא"א לכוון מחשבתם (הת"ס או"ח ס"ו ס' כג).

צורת הברכה יד אחת או ב' ידיים

יש אומרים: שיש לברך רק ביד אחת וביד ימין (ר' חיים פלאנזי בספר נפש כל חי מערכת ב אות לא בשם בספר המדת הימים), **והטעם בהנחת יד אחת:** לפי שיש ביד אדם מ"ו פרקים כמנין מ"ו תיבות שיש בברכת כהנים לומר יחולו על ראשך הברכות שבג' פסוקים אלו שהם מ"ו (המדת ימים שבת ח"א פ"ז אות ז).

טעם אחר: משום שהששו לאיסור שנאמר (סוטה לח, א) "כה תברכו" אתם ולא זרים ולא הבא בכלל עשה עשה (עיין סידור הגר"א תורת תמימה נשא ו כג קלא, סידור האר"י, סידור ר' שבתאי ליל שבת).

יש אומרים: שטוב לברך בעשר אצבעות (יוסף אומ"ץ ע"ט, יעב"ץ בסידורו הנהגות ליל שבת אות ז, וכותב שהטעם על פי הקבלה, וכן נהג החכם צבי).

ועוד שהמברך ביד אחת נראה שידו צרה בברכה (יוסף אומ"ץ שם).

סמך לדבר: דכתיב גבי יהושע (במדבר כז כג) "ויסמוך משה את ידיו עליו" (סידור יעב"ץ ס).

והטעם שלא חששו לאיסור "כה תברכו": משום שאינו נושא כפיים ואינו מתכוון לקיים מצות עשה של ברכת כהנים (שו"ת יהוד"ה סימן יד, עיין משנ"ב קכח).

יש אומרים: שגם לחשש של הגר"א (סידור הגר"א אחרי ערבית ליל שבת) לאיסור "כה תברכו" בניו ובנותיו ודאי שמותר לברך בכ' ידיו,

והטעם: שהכל יודעים שדרך האב לברך יוצאי חלציו ושום אדם לא ימעה ויעשה כן מדין ברכת כהנים, משא"כ כשמברך לאחרים החושש לדברי הגר"א יש לו על מי לחשוש (תורת תמימה במדבר ו כב).

אכילת בשר ודגים ויין בשבת

"יש להרבות בבשר ויין ומגדנות כפי יכולתו" (שו"ע רג).

אכילת בשר ויין הם המאכלים העיקריים בשבת, **והטעם:** משום עונג שבת ומנין בשר על שום שאמרו חז"ל (תענית כו) "אין שמחה אלא בבשר ויין" דכתיב (תהילים קד טו) "ויין ישמח ללב אנוש", והוסף ברמב"ם (שבת פרק ל הלכה י) "שאכילת בשר ושתיית יין עונג הוא לו והוא שהיתה ידו משגת".

טעם אחר: משום ששבת בראשית היא דוגמת שבת שלעתיד לבוא שהוא יום שכולו שבת ולכן אנו עושים כמה דברים בשבת כדוגמתו היינו אכילת בשר ודגים כנגד סעודת שור הבר והלויתן, מקדשים על היין כנגד יין המשומר בענביו לצדיקים לעתיד לבוא, ולכן יש לעשות זכר למן ההוא (ביאור הלכה רמב"ד זכר בשם תוספות שבת).

חיוב אכילת בשר

יש אומרים: שאין חיוב לאכול בשר ולשתות יין אלא כיון שלרוב בני האדם זה עונג יותר משאר מאכלים (שו"ע הרב רמב"ב, הובא במשנ"ב רנ ב).

ויש אומרים: שהוא חיוב ממש (תנא דבי אליהו פרק כו).

אכילת דגים

מקור לאכילת דגים מהגמרא (שבת קיח, א) "במה מענגו אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב בתבשיל של תרדין **ודגים גדולים** וראשי שומיון", **והטעם:** משום עונג שבת.

כמו כן מצינו שרב היה אוכל דגים בשבת (רשב"ם בב"ק סא, ב ד"ה לאכול).

זמן האכילה - אכילה דגים בג' סעודות

יש אומרים: שיש לאכול בכל ג' סעודות דגים וכן המנהג (לקט יושר הלכות שבת נב) וז"ל המשנ"ב גם טוב לאכול בכל סעודה מכל ג' הסעודות דגים אם לא שאין נאותים לו לפי טבעו או ששונאן ושבת לעונג ניתנה ולא לצער (רמב"ם ס"ק א, קיצור השל"ה, מג"א רמב"א).

יש אומרים: שיש לאכול רק בסעודה של יום שהוא עיקר יום של שלמה ניסין פ"ד סימן נא עיין שערי תשובה או"ח רעא ד"ה והא).

הטעם באכילת דגים

לפי שעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בבשר ויין ודגים ולהשקותם ביין המשומר, כמו כן יש לו לאיש לענג נפשו בבשר ודגים ויין, כדי שיהיה עונג שבת זו מעיז עולם הבא שהוא יום שכולו שבת (מטה משה תד).

טעם אחר: משום שאין בהם שום איסור, בבהמה יש איסור חלב גיד הנשה, ובעופות יש איסור דם ונבלה משא"כ בדגים (פרי יצחק אמור פה ע"א).

טעם אחר: משום שדג הוא המובחר בבע"ח לפי שלא חטאו בדור המבול דכתיב (נה ו יב) "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" ופירש רש"י (שם ד"ה כי) אפילו בהמה חיה ועוף וביאר בשפתי חכמים שלא כלל את הדגים כיון שכתוב "על הארץ" ולא דגים שבים לכן מצווה לאכול בשבת שהיא חמדת הימים את הדגים המובחר שבבעלי חיים (מנהג ישראל תורה סימן רעד, ישמח ישראל).

טעם אחר: שאף שכל הבריות אכלו מעץ הדעת הדגים לא אכלו ממנו (הגאון רבי יהואל הלפרין בעל סדר הדורות בספר הליקוטים ערך חטאים אות סב).

טעם אחר: נאמר ג' פעמים בתורה ברכה זה אחר זה, לדגים ביום חמישי דכתיב (בראשית א כב) "ויברך אותם אלהים ולאדם ביום שישי נאמר (שם א כה) "ויברך אותו אלהים וירדו ברגת הים" ונאמר ברכה ביום השבת לשבת (שם ב ג) "ויברך אלהים את יום השביעי",

וסימנך "בנאות דשא" דשא דגים שבת אדם דהיינו ישראל הקרואים אדם האוכל דגים לכבוד שבת בזה יתברך בברכה המשולשת ולא במהרה ינתק (בני יששכר הגה"ק המגיד מקוניץ זיע"א).

טעם אחר: לפי שדג אין לו עפעפעים ועיניו תמיד פתוחות והוא רמז שהקב"ה עיניו אל יראיו להשגיח עליהם ברחמים גדולים (מנחת יעקב, זו המנהגים סעודת ליל שבת יז).

טעם אחר: לפי שהותר לבני ישראל לאכול בשר חיה רק אחרי המבול שבזכות נח ניצלו הבעלי חיים (בראשית ט ז) אך דגים שלא היו בגזרת המבול לא הותרו לנח ורק בעת מתן תורה שהעולם היה נהפך לתהו ובהו לולי קבלת התורה, ניצל אז הותר אכילת דגים וכיון שבשבת ניתנה תורה (שבת פו, ב) והדגים נהיו מותרים בשבת לכן אוכלים דגים בשבת (ליקוטי פרשת נח בשם חידושי הרי"ם).

טעם אחר: לפי שיש דג אחד בים שקוראים אותו "שבת", והוא עולה על החוף בשבת ונח שם עד מוצ"ש ולכן שמו שבת מלשון שבתה ושם יודמן לו מאותו דג (ילקוט ראובני בראשית ב, ב).

טעם אחר: לפי שכל בעלי חיים הכשרים למאכל יש בהם מצוות שונות שחיטה ניקור חלב ודם מליחה ועוד ואילו בדגים אין מצוות אלו שכן אין בהם שחיטה ודם מותר באכילה על כן אוכלים דגים בשבת לעשות עמהם מצווה (ספר זכור ושמור).

טעם אחר: כיון שהדגים הם תמיד בים ואעפ"כ כשיורד טיפה של מים פותחים את פיהם לקבל את הטיפה כך ישראל אע"פ שחיותם בתורה אעפ"כ בשבת כששומעים חידושי תורה מטים אוזנם לשמוע ובכל יום היא בעיניהם כחדשה, וידוע שהשבת היא סגולה לחדש חידושי תורה (ספר מטעמים דגים ט).

טעם אחר: על פי מדרש פליאה על הפסוק (עקב ח א) "ויענך" בטורח הדרך "וירעיבך" משום דגים, **ביאור** לפי שבאכילת המן היו מרגישים את כל המטעמים חוץ מטעם של הדגים ולכן אוכלים דגים כדי להשלים עונג שבת בכל מטעמים (ספר תורת אמת פרשת עקב).

טעם אחר: ד"ג אותיות ג' לרמזו שהמן לא היה יורד להם בשבת כי המן נקרא ג' כדכתיב (במדבר יא ז) "והמן כזרע ג'ד" (מטעמים דגים ז).

טעם אחר: לפי שדגים בגימטריא ז"ו המשים ושבע כנגד שלוש שמונה עשרה שאנו מחסרים בשבת בשלשת התפילות שבהם ז"ו ברכות לפי שאין מתפללים י"ט ברכות עם ברכת המינים ואנו צריכים להשלים למאה ברכות ע"כ אוכלים דג לרמז על כך (מטעמים דגים ח).

טעם על פי סוד: לפי שרוב הצדיקים מגולגלים בדגים כי במיתת הצדיקים נאמר אסיפה וברגי הים נאמר אסיפה, ועל ידי אכילת הדגים בשבת יוכל לתקן נשמתו, ובאם יבוא גם הוא לידי כך שהוא ג"כ יתגלגל בדגים יזמין הקב"ה שיאכל הדג על ידי ישראל כשר וצדיק מידה כנגד מידה ויתוקן נשמתו ג"כ (שליה דיני שבת עמוד סח, ב, החרדים מצווה ל"ת מהתורה התלויים בראש ובגויה, יוסף אומ"ן סימן תקנ).

ויש שדרשו "כל האוכל דג ביום דג [ז] ניצול מד"ג" ר"ת דינה [של] גהנום (שו"ע הרב בפתחת להלכות שבת סימן רמב).

רמז בענין אכילת דגים בשר בגימטריא הקטנה [בלוי אפסים] ז', דג ז', יין ז' והשבת הוא יום השביעי (ספר כתיבת יד בשם ר"י מטאהר).

קציצות דגים

יש שנוהגים: לאכול קציצות דגים [געפילטע פיש] דהיינו שמוחנים את הדג ומבשלים אותו עם כל מיני תבשילים, **והטעם:** כדי שלא להיכשל באיסור בורר בשבת שבורר את העצמות מן האוכל (שש"כ ג מזו).

ויש שהקלו, והטעם: כיון שזה בשעת האכילה כלומר שאוחז את האוכל בידו ורצה לאכול מותר להוציא את הפסולת מתוך האוכל שזהו דרך אכילת (ברכי יוסף שיט ד).

המנהג שאוכלים תחילה את הדג, והטעם: על פי הרפואה כדכתב הרמב"ם (הלכות דעה פרק ד הלכה ז פ"ח שם) דיקדים הדבר הקל ואח"כ דבר הכבד (וכ"כ הכף החיים סימן קנו לח).

מרק של בשר

יש הנוהגים לאכול מרק של בשר

מקור המנהג מהגמרא "כל סעודה שאין בו שרף אינה סעודה" ופירש רש"י תבשיל לח שיש בו מרק (ברכות מד, א רש"י ד"ה שרף).

חמין "צלנ"ט"

תקנת חז"ל לענג את השבת בחמין [הנקרא בשם צלנ"ט], וכתב הרמ"א (רנו ח) שכל מי שאינו שאוסר החמין צריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ביאור שחוששים שמא הוא אפיקורס שאינו מאמין בדברי חז"ל שהתירו הטמנה בשבת (שו"ע רנו ח, כל בו הלכות שבת לא).

נתקבל מנהג לאוכל בשבת בבוקר חמין או צלנ"ט

והטעם: כתב הרמ"א בשם בעל המאור מצוה להטמין מאכל לשבת כדי שיאכל בשבת חמין כי זהו מכבוד ועונג שבת (רנו ח).

קטניות

יש הנוהגים: לאכול קטניות בחמין, **והטעם:** מפני אכלו של משה (תוספת שבת רצ א בשם כנסת הגדולה).

פשטידא

יש הנוהגים: להכין פשטידא בשבת, **והטעם:** זכר למן שהיה מכוסה למעלה ומטה (שו"ע רמב א משנ"ב ס"ק ז).

ביאור המן היה מכוסה למעלה ולמטה במל, וגם הפשטידא מכסה את הברשר מלמעלה ומטה (משנ"ב רמב ס"ק ז).

ולמעשה לא ראינו נוהגים את זה (מהרי"ל הובא ברמ"א שם, ומשנ"ב שם ס"ק ח) ובמקומותינו נהגו לאכול.

הטעם שנהגו לעשות זכר למן אע"פ שלא ירד כלל בשבת

כיון שלא ירד עשו כנגדו והוא דחוק (ביאור הלכה רמב ד"ה זכר).

יש לדחות דא"כ גם ביו"ט היו צרכים לעשות פשטידא והרמ"א נקט דין זה רק בשבת.

קוגל

יש הנוהגים: לאכול קוגל [פשטידה עגולה של איטריות] (ילקוט מנהגים עמוד קלט), **והטעם** זכר ל"מן" שעליו נאמר (במדבר יא – ז) "והמן כזרע גד" ופירש רש"י עגול כגידא לפיכך אוכלים מאכל שהוא עגול.

טעם אחר: זכר למן לפי שהוא שחום מכל צדדיו ומכסה החלק הרך שבו (נמוקי או"ח עב ב).

רמז לדבר: קוגעל לשון כעניגול והמן היה עגול כגדיא (ספר מטעמים).

זמן האכילה מדברי הרמ"א (רמב) משמע שזמן האכילה בלילה שכתב שיש לאכול בלילה, מנהג העולם לאכול ביום (עין ספר נימוקי או"ח רעא ב לישב המנהג).

הטעם שאין חוששים לפי שכבר עושים דבר זכר למן שנותנים המפות בין המפות ומועיל זיכרון אחד (תורת חיים).

ביצים ובצל

יש הנוהגים: לאכול בסעודת שבת ביצים מבושלות שלמות בקליפתן שהממינו אותם מבעוד יום (מהרי"ל הלכות שבת יד), ויש האוכלים אותם יחד עם בצל, **והטעם:** מפני אכלו של משה רבינו ע"ה שמת בשבת לכן אוכלים מאכל של אכלים (עין פמג"ד א"א רצ), המהדרין אוכלים אותם גם בסעודה שלישית (ספר חיי אברהם רכג בשם שירי כנסת הגדולה בהנהגת הטור רפח סעיף ח).

יש אומרים: לזכור אבילותם של ג' עמודי עולם שמתו בשבת משה יוסף ודוד (סידור הנאונים סימן ט יג שכל מנהגי א"י סוריא תונים ומצרים).

טעם אחר: משום עונג שבת ולא מטעם אבילות דמשה, **והטעם:** משום דקשה שהרי משה לא מת שחרית אלא במנחה (עין פמג"ד רצ א"א).

יש אומרים: שבבוקר אוכלים מדין עונג שבת, ובסעודה שלישית משום אבילות של משה (יפה ללב אות ד).

טעם אחר למאכל בצל: כיון שיש אומרים שמאכלי השבת הם זכר למן וכיון שבמן לא היה טעם של [שומים] ובצלים לכן משלימים הטעם על ידי אכילת בצלים (זכור ושומר).

והטעם שנהגו לאכול ביצים בבוקר ולא בסעודה שלישית שהרי (עין טור

רצ) משה רבינו נסתלק בשבת אחר הצהריים ולא בסעודה בבוקר

כיון שיש הרבה אנשים שאינם יכולים לאכול מאכלים אלו שהם קשים, ובפרט לאלו שחלשים במנהגים (ליקוטי מהרי"ח עמוד ע"ב).

טעם אחר: כיון שעיקר סעודת שבת בסעודה זו לכן רגילים לקבוע בה מאכלים אלו בסעודה זו.

אכילת פירורים

יש הנוהגים: לקבץ את הפירורים של המוציא ולאוכלם, **והטעם:** משום זכרון (מנהגי חת"ס שכך נהג החת"ס עין קב הישר פרק ע אות ג בשם הש"ח).

אכילת כבד

יש הנוהגים: לאכול כבד [בליל שבת קודש] המקור לדבר זה מהגמרא (חולין קיא, א) "אדהכי אישכח ההוא כבדא" וכתב שם רש"י (בד"ה מי עדיפת) יום השבת היה, ובכ"ח (קנו כח) מביא שלפי האר"י יש להיזהר מלאכול כבד משום שכחה, ואולי יש לומר שכל זה בימות החול ששולט השכחה מה שאין כן בשבת שהוא מבטל את בהשכחה ומוזה הטעם נהגו לאכול כבד (שלחן שבת אבני חיים עמוד רעג).

אכילת רגלים [גלה – פצעי]

יש הנוהגים: לאכול רגלי בהמה או עוף (ספר רמזי שבתאות שכח) **והטעם:** משום ששקך אין לו רגלים ושבת היא אמת לכן אוכלים מאכל רגל להראות ששבת היא אמת (ילקוט אברהם רפט).